

آخرت و خدا

هدف رسالت انبياء

مهندس مهدي بازرگان

مجموعه آثار (۱۱)، مباحث

اسلامی، اجتماعی

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

صندوق پستی ۵۹۱۹-۱۵۸۷۵ تلفن: ۵-۸۸۳۴۸۴۴ فاکس: ۸۸۳۸۱۲۵

از این کتاب تعداد ۶۶۰۰ نسخه در چاپخانه سحاب چاپ گردید.

چاپ اول / ۱۳۷۷

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است.

شابک: ۱-۳۳۲-۳۱۷-۹۶۴ ISBN 964-317-332-1

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

چه غم دیوار امت را که دارد چون تو پشتیبان
چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیان

بَلَّغَ الْعُلَىٰ بِكَمَالِهِ
كَشَفَ الدُّجَىٰ بِجَمَالِهِ
حَسُنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ
صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ

تدوین و تفسیر و تکمیل سخنرانی
جشن مبعث انجمن اسلامی مهندسين
مورخ ۱۳۷۱/۱۱/۱

با توجه به بحث و بررسی و نظریات ابراز شده
در سمینار هفت جلسه‌ای بهمن ماه ۱۳۷۲

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۷.....	پیش گفتار.....
۱۱.....	تبریک مبعث و پیش گفتار صحبت.....
۱۲.....	طرح مسأله.....
۱۶.....	بررسی مسأله در انجمن.....
۱۹.....	منشأ طرز تفکر «دین برای دنیا».....
۲۳.....	تاریخ باستانی قدرت و حکومت.....
۲۶.....	پادشاهان و داوران بنی اسرائیل.....
۳۲.....	دین و سیاست در نزد زرتشتیان.....
۳۳.....	حکومت از دیدگاه مسیحیت.....
۳۷.....	عمل پیغمبران در عالم انسان‌ها.....
۴۱.....	ادغام دین و سیاست یا اختلاط امامت و خلافت.....
۴۷.....	بررسی و پرسش مستقیم از پیام‌ها و کتاب‌های انبیاء.....
۴۸.....	طرح مسأله قیامت و ترتیب توجه قرآن به آخرت.....
۵۵.....	دومین مأموریت.....
۶۰.....	منظور از نزول قرآن.....
۶۲.....	احکام و دستورهای فردی و اجتماعی در قرآن و اسلام.....

- احکام و حدود و تعزیرات در قرآن و ادیان توحیدی ۶۳
- نظر قرآن نسبت به دنیا و رابطه با خدا ۷۴
- معادله‌ی یک طرفه ۷۷
- رابطه‌ی آخرت با خدا ۷۸
- مسأله‌ی حکومت و اداره امت یا ادغام دین و سیاست ۷۹
- رابطه ایمانی و آخرتی اقتصاد دنیایی از دیدگاه منقدین ۸۴
- هدف دین، آخرت و خدا ۹۱
- ۱- تبدیل توحید به شرک ۹۱
- ۲- انصراف از دین و سلب امید و ایمان ۹۳
- ۳- تصرف دین و دولت به دست رهبران شریعت ۹۴
- ۴- کالای شیطان یا دین خدا! ۹۶
- ۵- «دین برای دنیا» یا «ترک دنیا به خاطر دین» ۹۸
- ۶- پیامبران، خبردهندگان قیامت و آخرت ۹۹
- ۷- زیان طرز تفکر «دین برای دنیا» ۱۰۲

نقد و بررسی عده‌ای از صاحب نظران

- آیت الله سید محمد جواد موسوی غروی ۱۱۳
- دکتر عبدالکریم سروش ۱۴۵
- حسن یوسفی اشکوری ۱۶۳
- مهندس مصطفی کتیرایی ۱۸۳
- سعید غفارزاده ۱۸۹
- دکتر ضیاء رفیعیان ۱۹۷
- محمد بسته‌نگار ۲۱۳
- و پاسخ مهندس مهدی بازرگان ۲۲۱

پیشگفتار

مهندس مهدی بازرگان (۱۳۷۳ - ۱۲۸۶) یکی از احیاگران تفکر دینی در قرن اخیر کشور ماست که در طول نیم قرن تلاش فکری، قلمی و عملی خود، نسل جوان و تحصیل کرده جامعه ما را با معارف اسلامی آشنا ساخت و با دگراندیشان ملحد و زمینه‌سازان استبداد و شرک، برخوردی اصولی و متین داشت.

بسیاری از آثار فکری منتشر شده‌ی آن مرحوم، تدوین و تفصیل سخنرانی‌هایی است که به مناسبت‌های خاصی - به ویژه اعیاد مبعث - در جلسات جشن انجمن اسلامی دانشجویان و سپس انجمن اسلامی مهندسين و حتی در زندان ایراد شده است. در چهل سال گذشته، ایشان به طور منظم در جلسات جشن مبعث انجمن، هر سال جزئی از آیه بعثت «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ...»^۱ را عنوان می‌کردند و ابعاد مختلف موضوع بعثت را توضیح می‌دادند.

در جشن مبعث سال ۱۳۶۴ انجمن که موضوعات آیه بعثت تمام شده بود، عنوان سخنرانی خویش را «ناگفته‌های بعثت» انتخاب کردند و ضمن آن توضیح دادند که از جمله، موضوع حکومت یا مدیریت جامعه در چارچوب آیه بعثت و رسالت انبیاء تصریح نشده است. در ادامه این بحث

در سخنرانی جشن مبعث سال ۱۳۷۱ انجمن، موضوع «آخرت و خدا تنها برنامه بعثت انبیاء» را مطرح ساختند که با واکنش‌های متفاوت و نظرات انتقادی مواجه شد. با توجه به اهمیت نظرات ارائه شده تعدادی از اعضای انجمن، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان، شورای انجمن با موافقت و استقبال ایشان تصمیم گرفت سمیناری با مشارکت صاحب‌نظران تشکیل دهد و موضوع این سخنرانی را مورد نقد و بررسی قرار دهد.

انجمن اسلامی مهندسين، در تاريخ ۱۳۷۲/۶/۸، با ارسال نسخه‌ای از متن سخنرانی تدوین شده برای ۲۸ تن از صاحب‌نظران، از آنان دعوت نمود تا در سمینار نقد و بررسی این سخنرانی، نظرات خود را ارائه نمایند. جمعی از آنان نظرات خود را مرقوم داشتند؛ عده‌ای به اظهار نظر شفاهی اکتفا کردند؛ ولی در سمینار شرکت نکردند و عده‌ای نیز نظرات خود را در سمینار بیان داشتند.

این سمینار محدود، از تاریخ ۱۳۷۲/۱۰/۲ لغایت ۱۳۷۲/۷/۲۱ طی هشت جلسه با شرکت صاحب‌نظران و جمعی از اعضای انجمن و علاقه‌مندان، به نقد و بررسی این سخنرانی پرداخت. در هفت جلسه اول، پانزده تن از صاحب‌نظران، نظرات خود را ارائه دادند و بعد از هر سخنرانی، پرسش و پاسخ و تبادل نظر به عمل آمد. در جلسه پایانی، استاد مهندس بازرگان، ضمن ارائه پاسخ و توضیح پیرامون نظرات مطرح شده، بر اصول نظرات پیشین خود تأکید نمودند.

با توجه به نظرات ابراز شده در سمینار فوق، ایشان متن سخنرانی مزبور را مجدداً تنظیم و با تغییر عنوان آن به صورت «آخرت و خدا هدف بعثت انبیاء» در اختیار انجمن قرار دادند:

انجمن اسلامی مهندسين تصمیم گرفت متن تجدیدنظر شده سخنرانی را همراه با نظرات صاحب‌نظران، زیر نظر هیأت بررسی، تدوین و یک‌جا

منتشر نماید. لذا در تاریخ ۱۳۷۳/۴/۲۶ متن تجدیدنظر شده سخنرانی را مجدداً برای بررسی و مطالعه صاحب‌نظران ارسال نمود.

از آنجا که در پیام و محتوای سخنرانی تغییری به وجود نیامده بود، چند اظهارنظر جدید بیشتر دریافت نگردید. ایشان نیز به علت بیماری قلبی بستری شدند و با توصیه پزشکان معالج آماده سفر به خارج گشتند. چند هفته قبل از سفر در آخرین جشن مبعث انجمن، در تاریخ ۱۳۷۳/۱۰/۱۰ سخنرانی از قبل آماده شده خودشان را تحت عنوان «بعثت و آزادی» ایراد ساختند و با وجود بیماری، بیش از یک ساعت سخنرانی ایشان به طول انجامید.

مهندس بازرگان جمعه شب ۱۳۷۳/۱۰/۲۹ با بدرقه دوستان و اعضای خانواده‌اش خاک وطن را ترک کرد و در فرودگاه زوربخ جان به جان آفرین تسلیم نمود و به لقاءالله پیوست. «أَنَا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ». در مجلس ترحیم استاد در حسینیه ارشاد، استاد عبدالکریم سروش برای اولین بار در جلسه عمومی، نظرات اخیر مهندس بازرگان در سخنرانی «آخرت و خدا هدف بعثت انبیاء» را مطرح ساخت. جمع‌بندی این سخنرانی موجب عکس‌العمل عده‌ای و کنجکاوی جمعی دیگر برای اطلاع از متن این سخنرانی گردید و تقاضای زیادی برای چاپ و انتشار آن به وجود آمد.

ضمن تشکر از همه صاحب‌نظرانی که دعوت انجمن اسلامی مهندسين را اجابت کرده و با این سمینار همکاری داشته‌اند، اینک با سپاس از قادر متعال، متن تدوین شده نهایی سخنرانی و تعدادی از اظهارنظرهای موافق و مخالف دریافت شده را تقدیم می‌کنیم. لازم به توضیح است که نظرات آقای دکتر عبدالکریم سروش، عیناً از متن تفصیل یافته سخنرانی حسینیه ارشاد ایشان در مجله کیان شماره ۲۳ (بهمن و اسفند ۷۳) نقل شده است.

انجمن اسلامی مهندسين، ضمن طلب رحمت و مغفرت برای آن مرحوم، امیدوار است انتشار این مجموعه، زمینه‌ساز بشارت الهی برای استماع نظرات متفاوت و اتباع احسن بوده و موجبات هدایت الهی و رشد و بلوغ عقلی همگان را فراهم سازد.

در پایان لازم می‌داند از بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان که مسئولیت ویرایش و حروف‌چینی مجدد این کتاب را تقبل کرده و به این صورت آماده چاپ نموده‌اند و همچنین از ناشر محترم تشکر و قدردانی به عمل آورد.

انجمن اسلامی مهندسين
اسفندماه ۱۳۷۶